

NAMANGAN MUHANDISLIK-TEXNOLOGIYA INSTITUTI

**Qo'lyozma huquqida
UDK: 330.59:330.34:330.1(575.1)**

MIRZAMAHMUDOV MA'RUFJON MAXAMADSHARIF O'G'LI

**DAVLAT QARZI HISOBIDAN KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH
YO'LLARI**

**08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.02 – Makroiqtisodiyot**

**Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun
yozilgan
DISSERTATSIYA**

Ilmiy rahbar: iqtisodiyot fanlari doktori, professor N.M. Maxmudov

Toshkent – 2024

MUNDARIJA

	KIRISH.....	3
I bob.	DAVLAT QARZIDAN SAMARALI FOYDALANISH ASOSIDA KAMBAG‘ALLIKNI QISQARTIRISHNING NAZARIY VA AMALIY JIHLTLARI.....	12
1.1.	Davlat qarzining tarkibiy tuzilishi hamda uning monetar va fiskal siyosatni amalga oshirishdagi iqtisodiy mohiyati.....	12
1.2.	Ijtimoiy infratuzilmaga kiritilayotgan investitsiyalar asosida kambag‘allikni qisqartirish tamoyillari.....	23
1.3.	Davlat qarzining kambag‘allikni qisqartirishra ta’sirini baholash... I bob yuzasidan xulosa	31 38
II bob.	DAVLAT QARZIDAN FOYDALANISH VA KAMBAG‘ALLIKNI QISQARTIRISH FAOLIYATLARI HOLATINING IQTISODIY TAHLILI.....	39
2.1.	Davlat tomonidan jalb qilingan davlat qarzining mamlakat yalpi ichki mahsulotini yaratishga qo‘shgan hissasi tahlili	39
2.2.	Davlat tomonidan mamlakatdagi kambag‘allik darajasini qisqartirish bo‘yicha olib borilgan tadbirlar dinamikasi va tahlili	49
2.3.	Davlat nomidan va uning kafolati ostida jalb qilingan qarz mablag‘lari tahlili..... II bob yuzasidan xulosa.....	56 72
III bob.	DAVLAT QARZIDAN SAMARALI FOYDALANISH ASOSIDA IQTISODIYOTNI BARQAROR RIVOJLANTIRISH VA KAMBAG‘ALLIKNI QISQARTIRISH ISTIQBOLLARI.....	75
3.1.	Kambag‘allik darajasini qisqartirishda iqtisodiyotning yetakchi tarmoqlarini rivojlantirish yo‘nalishlari.....	75
3.2.	Davlat qarzini ortimal boshqarishda davlat tomonidan ko‘riladigan ta’sir choralarini amalga oshirish yo‘llari	85
3.3.	Mahalliy kapital bozorini rivojlantirish bo‘yicha tizimli o‘zgarishlarni amalga oshirish asosida kambag‘allikni qisqartirish istiqbollari..... III bob yuzasidan xulosa.....	96 107
	XULOSA.....	110
	FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.....	112
	ILOVALAR	121

KIRISH

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati. Jahonda rivojlanayotgan mamlakat hukumatlari tomonidan davlat qarzi hisobidan iqtisodiyotning o‘shini ta’minlash, buning natijasida, kambag‘allikni qisqartirish doirasidagi munosabatlarga ko‘p yillar davomida davlat siyosati darajasida yondashib kelinmoqda. Xususan, “kambag‘allikka qarshi kurashish va davlat tashqi qarzining YaIMga nisbatan 60 foiz chegarasida saqlab turilishi, davlat qarzi kambag‘allikni kamaytirishda samarali bo‘lishi va davlat monetar hamda fiskal siyosatining mutanosib harakatlanishi mumkinligini ko‘rsatadi”¹. Jumladan, Jahon banki ma’lumotlariga ko‘ra, “Covid-19 pandemiyasi sharoitida jahon iqtisodiyotida boshlangan iqtisodiy inqiroz 2020-yilda kunlik daromadi 1,90 AQSh dollarigacha bo‘lgan kambag‘allar sonini 88 milliondan 115 milliongacha oshirdi. 2030-yilga borib, turli iqtisodiy xavflar va iqlim o‘zgarishlari kambag‘allar sonining yana 68 milliondan 132 milliongacha ko‘payishiga sabab bo‘ladi”². Jahon amaliyoti ko‘rsatkichlari asosida namoyon bo‘ladiki, davlat qarzini xavfsiz darajada saqlab turish hamda kambag‘allikni qisqartirish bo‘yicha chora-tadbirlar kuchaytirib borilmoqda va bu jarayon muntazam ravishda dolzarb bo‘lib qolmoqda.

Jahonda iqtisodiy rivojlanish va kambag‘allikni qisqartirishda davlat qarzining roli va unga muqobil moliyalashtirish instrumentlari izchil o‘rganib kelinmoqda. Davlat qarzini samarali boshqarishning mamlakat iqtisodiy o‘shini rag‘batlantirishi hamda aholi turmush darajasini yaxshilash, muhim infratuzilma, ta’lim, sog‘liqni saqlash va ijtimoiy ta’minot dasturlariga sarmoya kiritish qobiliyatiga ta’siri, rivojlanayotgan mamlakatlarda davlat qarzini xavfsiz darajada saqlagan holda iqtisodiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash orqali kambag‘allikni qisqartirish, shuningdek, davlat qarzi yukini kamaytirish nuqtayi nazaridan kapital bozori investorlar bazasini kengaytirish va likvidligini oshirish bilan bog‘liqligi,

¹ UN ESCAP, Forward-looking Macroeconomic Policies – Re-examining Inflation and Debt Limits, MPDD Policy Briefs, #14, July 2013.

² UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME TEMPORARY BASIC INCOME: Protecting Poor and Vulnerable People in Developing Countries. July 2020. P.5.

davlat qarzi vositasida kambag'allikni qisqartirish darajasini baholashning uslubiy asoslarini kengaytirish muammolari bu borada amalga oshirilayotgan tadqiqotlarning ustuvor yo'nalishlaridan hisoblanadi.

Yangi O'zbekistonning taraqqiyot bosqichida amalga oshirilayotgan islohotlar, jumladan, yashil iqtisodiyotga o'tish, kambag'allikni tan olgan holda unga qarshi kurashish, gender tengligini ta'minlash va ijtimoiy inklyuzivlik siyosatini yuritish xalqaro tashkilotlar tomonidan ijobiy qabul qilingan holda, bu o'zgarishlar butun Markaziy Osiyo mintaqasi uchun harakatlanuvchi kuch bo'layotgani ta'kidlab kelinmoqda. Albatta, bu jarayonda davlat tashqi qarzining faol jalb qilinishi va xalqaro moliya institutlari ishtirokida ishlab chiqilgan islohotlar dasturlari Yangi O'zbekistonni tobora investitsion jozibador mamlakatga aylantirmoqda. Mazkur strategik rivojlanishni izchil davom ettirishda davlatning tashqi qarzini samarali boshqarish zarur bo'lib, bunda tashqi qarz jalb etishning iqtisodiy rivojlanish, jumladan, kambag'allikka ta'sirini baholash hamda davlat qarziga muqobil moliyalashtirish instrumentlarini rivojlantirishni tadqiq qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Dissertatsiya ishi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentyabrdagi PF-158-sonli "O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risida"gi farmoni, 2023-yil 2-sentyabrdagi PQ-291-sonli "Kapital bozorini rivojlantirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 2018-yil 16-iyuldagi PQ-3857-sonli "Xalqaro moliya institutlari va xorijiy hukumat moliya tashkilotlari ishtirokidagi loyihalarni tayyorlash va amalga oshirish samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 2018-yil 21-iyuldagi PQ-3877-sonli "Tashqi moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiyalash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarorlari hamda mazkur sohaga oid boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda muayyan darajada xizmat qiladi.

Tadqiqotning respublikada fan va texnologiyalar rivojlanishining ustuvor yo'nalishlariga mosligi. Mazkur dissertatsiya tadqiqoti respublika fan va texnologiyalar rivojlanishining I. "Demokratik va huquqiy jamiyatni ma'naviy-